

*Узунова О. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Запорізького національного університету*

*Плутницька К. М.,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального права та правосуддя
Запорізького національного університету*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОЦІНКИ ДОСТОВІРНОСТІ ПОКАЗАНЬ ПОТЕРПІЛОГО

Анотація. Наукова стаття присвячена особливостям оцінки достовірності показань потерпілого. У статті робиться акцент на необхідності більш критичного та ретельного підходу до оцінки показань потерпілого. Звертається увага на деякі прогалини кримінального процесуального законодавства.

Ключові слова: показання потерпілого, оцінка достовірності, кримінальне провадження, перевірка показань, допит.

Постановка проблеми. Проблемні питання теорії доказів і доказування в кримінальному процесі не втрачають своєї актуальності, оскільки, як слушно зазначила А. Корнеєва, докази пронизують усю кримінально-процесуальну діяльність, будучи її фактичною підставою [2, с. 1]. Показання потерпілого, як джерело доказів, є не тільки засобом захисту прав і законних інтересів потерпілої особи, а й інструментом, за допомогою якого встановлюються наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження. Це зобов'язує органи кримінального провадження ґрунтовно, уважно й критично перевіряти одержані дані на предмет їхньої достовірності, в результаті чого можуть бути встановлені обставини, які виключають відповідальність обвинуваченого, або, навпаки, доводять винність особи в скоєному злочині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджувана проблематика перебувала в полі зору низки дослідників, а саме: В. Благодиря, А. Ляша, В. Нора, О. Сольонової, О. Степанової, В. Тертишника, Л. Удалової, О. Хижної, О. Шило та інших. Проте у вивченні інституту показань взагалі і деяких аспектів показань потерпілого як джерела доказів зокрема, залишається чимало питань, які потребують подальшого дослідження.

Мета статті - теоретично узагальнити проблему оцінки достовірності показань потерпілого, а також розробити рекомендації щодо вдосконалення практики оцінки достовірності зазначеного джерела доказів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 2 ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) показання є джерелом доказів. Зважаючи на положення ч. 1 ст. 95 КПК України, показання потерпілого – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту потерпілої особи щодо відомих їй обставин кримінального провадження, які мають значення для нього. Дані, отримані з показань потерпілого, як і решта доказів, не мають наперед встановленої сили [4]. Крім того, у ст. 384 Кримінального кодексу України передбачається кримінальна відповідальність потерпілого за свідомо неправдиве показання [3].

На відміну від свідка чи експерта, для потерпілого давання показань є правом, а не обов'язком. Тим не менше, фактичні дані, отримані з показань потерпілої особи, оцінюються слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, з погляду належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з погляду достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Отже, оцінка доказів – це розумова, логічна діяльність, що призводить до таких правових ознак доказів, як допустимість, належність, достовірність і достатність кожного окремого доказу та їхньої сукупності для формування висновків, рішень [6, с. 130].

Оцінка й перевірка достовірності показань потерпілого можлива лише за умови визнання останніх допустимими й належними доказами. Тому недопустимі або неналежні фактичні дані, отримані з показань потерпілого є одночасно й недостовірними доказами.

Слід зазначити, що хоча законодавець не проводить розмежувань між показаннями потерпілого й інших осіб, вони (показання потерпілого) мають свої особливості. Так, вони здебільшого пов'язані з обставинами злочину (місцем, часом, способом вчинення, особою, що його скоїла тощо). Значним може бути й обсяг відомостей про фактичні обставини справи, які відомі лише потерпілому й особі, яка скоїла злочин. Думки й припущення потерпілого, повідомлені ним під час допиту, є невід'ємною частиною показань. Вони мають бути відображені в протоколі допиту й підлягають обов'язковій перевірці в процесі доказування. Будь-які показання потерпілого, перш ніж вони будуть використані під час прийняття рішень, повинні бути перевірені. Перевірка здійснюється шляхом порівняння з доказами, які є у кримінальному провадженні. Це дозволяє впевнитись у частковому чи повному збігу показань з іншими доказами [5, с. 288].

Перевірка й оцінка показань потерпілого не є короткочасною дією. Це процес, протягом якого докази перевіряються, аналізуються та порівнюються між собою. Тому виокремлюють такі дві стадії перевірки й оцінки показань: під час допиту й після допиту.

Як уже зазначалось, використання в доказуванні показань потребує їхньої оцінки з погляду належності, допустимості та достовірності. Під останньою розуміють властивість доказів, що відображає відповідність їх об'єктивній дійсності, а тому такі докази не викликають сумнівів. Оцінка

достовірності показань має важливе значення під час проведення допиту, оскільки спонукає сторони кримінального провадження до формулювання питань, спрямованих на можливість її здійснення [7, с. 155].

Ми цілком поділяємо думку А. Корнеєвої [1, с. 242] стосовно того, що перевірка й оцінка достовірності показань потерпілого повинна складатись із таких елементів:

1) аналізу показань із погляду на їхню узгодженість і несуперечливість. Для цього необхідний детальний аналіз усього інформаційного матеріалу про обставини справи, які були повідомлені потерпілим під час допиту. Не має бути протиріч у показаннях потерпілого щодо способу, місця скоєння злочину та інших обставин, що мають значення для кримінального провадження. Може бути доцільним поставити потерпілому запитання, які мають бути спрямовані на конкретизацію, уточнення показань;

2) прийняття до уваги умов сприйняття, збереження в пам'яті й відтворення сприйнятого під час давання показань. Потрібно мати на увазі, що пам'ять кожної людини має свої особливості: вона може бути зоровою, емоційною, професійною тощо. Ця обставина може призвести до неправильної оцінки показань і сприйняття їх як недостовірних. Неналежні умови сприйняття, збереження в пам'яті і відтворення сприйнятого можуть зумовити випадкову помилку або свідоме введення в оману;

3) послідовного розгляду й аналізу колишніх (якщо вони були) і нових показань, отриманих у процесі допиту потерпілого під час досудового й судового розслідування. Співставлення доказової інформації, що міститься в показаннях потерпілого, з інформацією, якою володіє суб'єкт доказування, дозволяє виявити протиріччя, прогалини в показаннях і визначити шляхи усунення таких. Необхідно пам'ятати, що потерпілий є зацікавленою особою. Крім того, він може давати показання під впливом багатьох несприятливих обставин (емоційне збудження, переляк, депресія тощо), що інколи призводить до неправдивих показань;

4) співставлення показань з іншими наявними у кримінальному провадженні доказами. Потрібно звертати особливу увагу на повноту показань потерпілого. Виявлення прогалин, логічних протиріч орієнтує органи досудового розслідування на можливі неправдиві показання потерпілого;

5) перевірки джерел отримання доказів. На нашу думку, якщо потерпілий не надає інформації про те, звідки йому стали відомі ті чи інші дані, то вони не можуть визнаватися доказами в кримінальному провадженні;

6) отримання нових доказів, необхідних для перевірки наявних показань. Для цього може знадобитися проведення таких слідчих (розшукових) дій, як допит, обшук, експертиза, слідчий експеримент тощо.

На жаль, чинний КПК України не регламентує порядок процедури з'ясування достовірності показань потерпілого, наприклад, у вигляді права сторін ставити потерпілому запитання щодо можливості сприймати факти, про які він дає показання, а також стосовно інших обставин, які можуть мати значення для оцінки достовірності показань потерпілого, у зв'язку з тим, що показання є правом, а не обов'язком потерпілого. Водночас на достовірність показань потерпілого можуть впливати чинники об'єктивного та суб'єктивного характеру. Так, потерпілий може давати неправдиві показання через конформізм; власну зацікавленість; тиск із боку інших осіб; негативне ставлення до

правоохоронних органів; негативне ставлення до порушених суспільних цінностей; стрес. Було б доречно прямо передбачити право сторони, для того, щоб мати змогу доводити недостовірності показань потерпілого, давати показання, документи, які підтверджують його репутацію, зокрема, щодо його засудження за свідомо неправдиві показання, обман, шахрайство або інші діяння, що підтверджують нечесність потерпілого.

Висновки. Показання потерпілого частіше за все бувають досить повними й достовірними, але не можна не враховувати можливість появи деяких прогалин, розбіжностей у показаннях, пов'язаних з особливостями сприйняття й запам'ятовування. Саме тому під час проведення допиту потерпілого необхідно здійснювати якісну перевірку та оцінку достовірності його показань з урахуванням усіх об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Література:

1. Корнеева А. Оценка достоверности показаний потерпевшего. Научный журнал КубГАУ. 2010. № 62 (08). С. 241-252.
2. Корнеева А.Н. Показания потерпевшего в российском уголовном процессе: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Краснодар, 2011. 24 с.
3. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05.04.2001 р. (станом на 12.01.2018 р.) URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 07.01.2018).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI від 13.04.2012 р. (станом на 07.01.2018 р.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (дата звернення 07.01.2018).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: / О. Бандурка та ін.; за заг. ред. В. Тація. Харків: Право, 2012. Т. 1. 768 с.
6. Сольонова О. Оцінка показань потерпілого під час досудового розслідування. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. Вип. 3. Т. 2. С. 129-132.
7. Шило О. Загальна характеристика показань як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 1. С. 151-156.

Узунова О. В., Плутицкая Е. Н. Проблемные вопросы оценки достоверности показаний потерпевшего

Аннотация. Научная статья посвящена особенностям оценки достоверности показаний потерпевшего. В статье делается акцент на необходимости более критического и тщательного подхода к оценке показаний потерпевшего. Обращается внимание на некоторые пробелы уголовного процессуального законодательства.

Ключевые слова: показания потерпевшего, оценка достоверности, уголовное производство, проверка показаний, допрос.

Uzunova O., Plutytska K. Problem issues of the estimate of credibility of the victim's testimony

Summary. The scientific article is devoted to the features of the estimate of credibility of the victim's testimony. The authors emphasize the necessity of the meticulous and approach to the estimate of the victim's testimony. Attention is drawn to certain gaps in criminal procedural law.

Key words: victim's testimony, estimate of credibility, criminal proceedings, verification of testimony, interrogation.